

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ФАКТОР ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття присвячена дослідженню позитивного боку глобалізації адміністративного судочинства та захисту прав людини в Україні. У дослідженні виокремлено деякі аспекти глобалізації в адміністративному судочинстві під час розв'язання конфліктів, які витікають із публічних правовідносин.

Ключові слова: адміністративне судочинство, глобалізація захисту прав людини, позитивні аспекти глобалізації, уніфікованість прав людини.

В сучасному суспільстві одним із пріоритетних напрямків світового розвитку у ХХІ ст. є глобалізація, яка поєднує особливості національних, регіональних та інтернаціональних інтересів, змінює їх зміст та значення, визначає нові можливості економічного та соціального зростання, забезпечення прав людини, стимулює розвиток різних країн, домінування одних із них над іншими, провокує економічні та політичні кризи в окремих регіонах планети.

Більшість процесів, що відбуваються у світі поступово стають транснаціональними, загальними глобальними. Глобалізація перетворилася в найпотужнішу та найвпливовішу економіку, технічну, правову, політичну та інформаційно-культурну реалію, яка змінює міжнародні, міжконфесійні та міжкультурні зв'язки, а по – новому організовує життєвий простір людства. Тому, глобальні процеси, які відбуваються у світі, потребують детального наукового осмислення та вивчення, особливо в аспекті основних напрямків глобалізації механізмів захисту прав і своєюод людини і громадянина.

Питанням глобалізації присвячено багато наукових праць, зокрема проблеми глобалізації досліджували такі науковці: М.М. Антонович, Л.С. Леонова, К.П. Петров, М.І. Сазонов, А.І. Уткін, М.О. Чешков та інші.

Глобалізація – це процес концентрації управління виробничими силами людства. Якщо простіше, то до глобалізації народності, племена жили так, як вважали за потрібне. Об'єднання племен, населених пунктів і було першою глобалізацією. Підпорядкування народів, держав, завойовування ринку також є глобалізацією. Уся історія людства – це постійна глобалізація ... [3].

Після вивчення наукових праць та висновків про глобалізацію в основному складається негативне враження щодо цього явища, оскільки воно за своєю внутрішньою сутністю несе магічний, завойовницький характер у якійсь із галузей суспільних відносин, і це відбувається шляхом маніпуляцій.

Однак у цьому дослідженні ми хочемо розкрити позитивний бік глобалізації, яка буде полягати у запозиченні та поширенні способів ефективного захисту прав людини в контексті глобалізаційних процесів.

Необхідність дослідження прав людини в умовах впливу глобалізації зумовлена тим, що в умовах, коли Україна досить часто подається критиці з боку міжнародних експертів за порушення прав людини особливо актуальними є дослідження основних напрямків глобалізації системи захисту прав людини і громадянина. Для правильного та повного розуміння цього дослідження необхідно повернутися до його понятійного апарату, а саме визначити, що таке адміністративне судочинство, глобалізація та захист прав людини з точки зору їх доктринального тлумачення.

Так, Кодекс адміністративного судочинства України під адміністративним судочинством розуміє «діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України. Завданням цього судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій

на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень» [2].

Складність, стрибкоподібність та динамічність процесів глобалізації, її вплив на державну і правову політику, необхідність і доцільність в цих умовах передбачення варіантів подальшого розвитку світових і національних подій зумовлює й їх адекватне наукове осмислення. Так, глобалізація – це термін, що запозичений з англійської мови та походить від лат. *globus* — куля, земна куля, глобус. Від цього слова було утворено прикметник «глобальний», англ. *global* — той, який стосується земної кулі: світовий, планетарний. Від слова *global* утворено дієслово *globalize* — перетворювати певне явище на глобальне, «глобалізувати», — а також іменник *globalization* — перетворення певного явища на світове, на таке, яке стосується всієї Земної кулі. Отже, глобалізація (англ. *globalization*) — перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується усієї Землі, Земної кулі [4].

До питання захисту прав людини зверталися у своїх працях такі мислителі як Т. Гоббс, І. Кант, Т. Пейн, Б. Кістяківський та сучасні українські вчені у галузі теорії прав людини – В. Бабкіна, С. Бобровник, М. Гуренко, А. Колодій, ті інші, проте усі вони сходились до єдиної думки, що в умовах євроінтеграції та глобалізації захист прав людини і громадянина здобуває особливої актуальності, особливо судово-правовий спосіб захисту. Відповідно, захист прав людини – це набір механізмів, способів, за допомогою яких відповідні компетентні суб'єкти не допускають порушення прав людини або відновлюють порушені права людини.

Судово-правова реформа, що відбувається в Україні, передусім націлена на підвищення ефективності механізму судового захисту законних прав та інтересів людини. Відповідно до ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень. З ч. 1 ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України витікає, що право на судовий захист адміністративним судом гарантується кожному [2]. З викладеного слідує,

що глобалізація захисту прав людини – це вироблення у світі єдиних, універсальних підходів, способів та механізмів щодо захисту прав людини та поширення їх на всій території Земної кулі. При цьому права людини, які підлягають захисту, повинні бути єдиними (уніфікованими).

На наш погляд, адміністративне судочинство в Україні є частиною загального процесу глобалізації адміністративного судочинства, яке впевнено розвивається у світі з метою уніфікованого захисту прав людини. Тобто в цій частинці ми повинні розглядати глобалізацію як світовий процес впливу на сферу прав людини через призму універсальності цих прав. Оптимальним визначенням глобалізації у сфері прав людини може бути визнання універсального статусу прав людини, закріплення прав і свобод людини та їх захисту на міжнародному рівні. Людство давно усвідомило необхідність закріплення основних прав людини з метою їх забезпечення всіма державами світу [4]. Тобто адміністративне судочинство в Україні не тільки є частиною (елементом) глобалізації адміністративного судочинства в Європі, світі, а ще й через адміністративне судочинство України за його допомоги відбувається глобалізація в Україні застосування міжнародних стандартів та міжнародного права щодо захисту прав та свобод людини.

У зв'язку з цим було прийнято ряд важливих міжнародно-правових актів, серед яких Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року та багато інших універсальних і регіональних міжнародно-правових документів у сфері прав людини.

Цей неосяжний масив міжнародних правових актів щодо захисту прав людини трансформується та імплементується в національне законодавство України, у зв'язку з чим такі міжнародні акти ратифікуються Верховною Радою України або приймаються нові закони, в яких відображаються і закріплюються універсальні права людини та механізми їх захисту. Серед останніх прийнятих Верховною Радою України законів є такі: «Про протидію торгівлі людьми»; «Про безоплатну правову допомогу»; «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»; «Про біженців та осіб, які потребують додаткового та тимчасового захисту» та інші. Отже, в умовах глобалізації певні стандарти прав людини в Україні запроваджено

на міжнародному рівні, і тепер основним питанням є їх гарантування, реалізація та захист.

В основному модель системи адміністративних судів та принципів започаткування адміністративного судочинства в Україні взято з Німеччини та Франції. Однак, і це приємно, в умовах глобалізації окремі аспекти судочинства є українськими. Тобто, незважаючи на глобалізацію, на універсальність вироблення судового захисту прав, свобод та інтересів людини, виходячи з національних традицій, звичаїв, правової системи, наукових досліджень, судової практики, в Україні збереглися або започатковані свої підходи до розв'язання окремих проблем з метою забезпечення захисту прав, свобод та інтересів людини у сфері публічно-правових відносин, які не суперечать, але й не поступаються міжнародним.

Вважаємо, необхідно зупинитися на одному з інтегрованих принципів щодо захисту прав людини – принципі доступності до адміністративного суду та розвитку цього принципу в Україні. Частиною першою статті 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. Тобто ця норма є загальною і означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або є місце інше ущемлення прав та свобод. Ця норма зобов'язує суди приймати заяву до розгляду навіть у разі відсутності в законі спеціального положення про судовий захист.

Відмова суду у прийнятті позовних заяв чи скарг, які відповідають встановленим законом вимогам, є порушенням права на судовий захист, яке відповідно до статті 64 Конституції України не може бути обмежене [1]. Реалізуючи право на судовий захист, звертаючись до суду, особа вказує в позові власне суб'єктивне уявлення про порушене право чи охоронюваний інтерес та спосіб його захисту.

У розвиток доступності до судового захисту відповідно до частини другої статті 105 КАС України письмова позовна заява може бути складена шляхом заповнення бланка позовної заяви, наданого судом [2]. Тобто в адміністративному суді кожному громадянину, в тому числі іноземцю чи особі без громадянства, забезпечено право на отримання бланка позовної заяви для її заповнення та подання до суду.

На продовження забезпечення принципу доступності до суду за приписами частини другої статті 105 КАС України на прохання позивача службовцем апарату адміністративного суду може бути надана допомога в оформленні позовної заяви.

Однак доступність до суду не залежить від того, щоб приміщення суду було «по-сусідству» із заявником, або від того, щоб особа мала змогу «переступити через поріг» до суду. Основним, на наш погляд, що визначає доступність до суду, – це отримання справедливого розв'язання спору, а у разі сумнівів у цьому особа повинна мати право на оскарження такого рішення до судів вищих інстанцій.

Глобалізація адміністративного судочинства в Україні полягає в застосуванні адміністративними судами практики Європейського суду з прав людини, особливо це стосується спорів щодо соціальних виплат видається несправедливим коли базовими законами України встановлено, що певні категорії громадян мають право на отримання соціальних виплат у певних розмірах, а бюджетним законодавством ці розміри зменшені за відсутністю коштів.

При цьому треба зазначити, що глобалізація певною мірою відмінна від «інтернаціоналізації», якій здебільшого властивий еволюційний розвиток різноманітних зв'язків на міжнаціональному рівні, тоді як глобалізація припускає їхній стрибкоподібний розвиток у масштабах усього світу й відповідний вплив на національні структури. З цього приводу Європейський суд з прав людини у справі «Кечко проти України» зазначив, що (п.26) Суд не приймає аргумент Уряду України щодо бюджетних асигнувань, оскільки органи державної влади не можуть посылатися на відсутність коштів як на причину невиконання своїх зобов'язань [7].

Хоча в той же час Суд зауважує, що в межах свободи дій держави слід визначити, які надбавки виплачувати своїм працівникам з державного бюджету. Держава може вводити, призупиняти чи закінчувати виплату таких надбавок, вносячи відповідні зміни в законодавство. Однак якщо чинне правове положення передбачає виплату певних надбавок, і дотримано всі вимоги, необхідні для цього, органи державної влади не можуть свідомо відмовляти у цих виплатах, доки відповідні положення є чинними.

Застосування практики Європейського суду з прав людини є однією зі складових застосування

принципу верховенства права під час розв'язання адміністративних спорів.

Тому незважаючи на норми бюджетного законодавства, якими в окремих випадках обмежено права громадян на соціальні виплати, обмежено їх розміри, на сьогодні адміністративні суди через призму рішень Європейського суду з прав людини застосовують приписи базових соціальних законів, якими ці права надані громадянам України.

Відповідно до пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України основними засадами судочинства є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом [1].

Отже, Конституція України гарантує право на апеляційне та касаційне оскарження рішень судів, але крім випадків, встановлених законом. Звідси шляхом застосування одного з принципів тлумачення від попереднього правового явища до наступного та навпаки впливає правовий припис про те, що в разі, якщо законом передбачено, що рішення суду не оскаржується, то за Конституцією України це є конституційним, оскільки Конституція України допускає таке правове становище.

Водночас Європейський суд з прав людини у справі «Гурепко проти України» (Рішення від 8 квітня 2010р.) щодо притягнення Гурепка до адміністративної відповідальності, який був позбавлений можливості на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції, вказав на порушення Україною в такій справі права на апеляційне оскарження, а саме: п.1 ст.6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та ст. 2 Протоколу №7 до Конвенції [6]. Тобто особу було притягнуто до адміністративної відповідальності в Україні з неможливістю оскаржити рішення в апеляційному порядку, і Європейський суд з прав людини знайшов порушення такого права щодо Гурепка в нашій країні.

Незважаючи на таку правову позицію Європейського суду з прав людини та конвенційні приписи, Верховна Рада України Законом України від 7 липня 2010 року «Про судоустрій і статус суддів» внесла зміни до КАС України, доповнивши його статтею 171-2. Відповідно до частини другої статті 171-2 Кодексу адміністративного судочинства України рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до

адміністративної відповідальності є остаточними і оскарженню не підлягають [2].

Тобто після ухвалення рішення Європейського суду з прав людини вносяться такі зміни, які не суперечать Конституції України, але які не відповідають правовій позиції Європейського суду з прав людини, а тому й Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, на належний судовий захист та апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції.

У зв'язку з такою колізією судова практика в адміністративних судах є неоднаковою, але здебільшого адміністративні суди визначили забезпечити таких осіб правом на апеляційне оскарження, незважаючи на те, що в Кодексі адміністративного судочинства України зазначено, що постанови адміністративних судів першої інстанції в таких справах не підлягають оскарженню. При цьому адміністративні суди виходять з конвенційних прав та практики Європейського суду з прав людини. Такі підходи вказують на глобалізацію в адміністративному судочинстві принципу справедливості та уніфікованих механізмів правозастосування.

Відповідно до статті 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб [1]. Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Тобто після розгляду справи національними судами України громадянин, іноземець чи особа без громадянства мають право звернутися в Європейський суд з прав людини.

За приписами пункту 2 частини першої статті 237 КАС України заява про перегляд судових рішень в адміністративних справах може бути подана виключно з мотивів встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом [2].

Аналіз та синтез викладеного вказує на те, що після отримання позитивного рішення в Європейському суді з прав людини, яке є підставою для перегляду рішення касаційного суду (Вищого адміністративного суду України), особа має право звернутися із заявою до Верховного Суду України про перегляд рішення

суду касаційної інстанції у її справі. У разі задоволення заяви та скасування рішення суду касаційної інстанції Верховний Суд України може прийняти нове рішення по суті позовних вимог, але вже з урахуванням правової позиції Європейського суду з прав людини. Приходимо до того, що шляхом глобалізації адміністративного судочинства та захисту прав людини в Україні з точки зору доступності до судового захисту, захисту прав людини, забезпечення конвенційного права на судовий захист у нашій державі створено все необхідне: система адміністративних судів; адміністративне судочинство з основним принципом його здійснення – верховенством права; механізми та способи правозастосування з урахуванням практики Європейського суду з прав людини; уніфікований перелік прав та свобод людини; гарантії та інструментарії реалізації цих прав.

Отже, як бачимо глобалізація адміністративного судочинства та захисту прав людини в Україні стала надбанням українського народу завдяки його глобалізації у світі. Цими прикладами, на наш погляд, показано лише окремих бік такої глобалізації, яка значно більша за обсягом як у галузі судочинства, захисту прав людини, так і в інших галузях правовідносин та державотворення. На сьогодні глобалізація адміністративного судочинства та уніфікованого захисту прав людини продовжується не тільки в Україні, а й в інших країнах світу, у тому числі пострадянських країнах.

Так, 13 вересня 2011 року в м. Ташкент Республіки Узбекистан за фінансування Європейського Союзу та програми реалізованої Європейською комісією за демократію через право (Веніціанська комісія) відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Адміністративне законодавство і процес: сучасний стан та завдання подальшої демократизації», на якій обговорювалися проблеми та питання реформи адміністративного

права в Узбекистані. Необхідно також виробити систему універсальних прав людини, їх уніфікувати та запропонувати людству чіткі інструментарії гарантованого забезпечення реалізації цих прав. Водночас вважаємо, що глобалізація адміністративного судочинства та захисту прав людини як дефініція не є абсолютним явищем, вона може розвиватися, змінюватися, запозичати інші, більш досконалі інструменти та способи захисту прав людини. Отже, на наш погляд, глобалізація захисту прав людини як явище є позитивним феноменом у розвитку мирного, справедливого, рівного існування людства на Земній кулі.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 10. – ст. 68.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: станом на 6 липня 2005 року № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10-11. – ст. 73.
3. Петров К.П. Глобализация /К.П. Петров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gejzer.ru/global.php>.
4. Глобалізація: матеріали з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
5. Леонова Л. С. Глобалізація прав людини / Л.С. Леонова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
6. Європейський суд з прав людини: Рішення від 8 квітня 2010 року (справа «Гурепко проти України») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pozovna.com.ua/rishennia-europeyskogo-sudu-z-prav-lyudini/109-gurpeka-vs-ukraine.html>.
7. Європейський суд з прав людини: Рішення від 8 листопада 2005 року (справа «Кечко проти України») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=974_025.

М. И. Смокович

Административное судопроизводство как фактор глобализации защиты прав человека

Статья посвящена исследованию позитивной стороны глобализации административного судопроизводства и защиты прав человека в Украине. В исследовании выделены отдельные аспекты глобализации в административном судопроизводстве во время разрешения конфликтов, вытекающих из публичных правоотношений.

M.I. Smokovych

Administrative justice as the element of globalization of human rights protection

This article is devoted to the research of positive side of globalization of administrative justice and protection of human rights in Ukraine. Some aspects of globalization in administrative justice during settlement of conflicts arising from the public relations are determined there.